

ZO VER WEG MAAR TOCH DICHTBIJ

De vertelafstand in journalistieke teksten van 1948 tot nu

Michelle van Dijk
3658058
M.M.R.vanDijk@students.uu.nl

Universiteit Utrecht
Faculteit Geesteswetenschappen
BA Communicatie- en Informatiewetenschappen

Eerste begeleidster: dr. Hanny den Ouden
Tweede begeleider: dr. Wilbert Smulders

juli 2013

Universiteit Utrecht

Samenvatting

Zelfs in een oogopslag is er tussen 1948 en 2013 een groot verschil te zien in de Nederlandse kranten. De kranten hebben bijvoorbeeld een ander formaat gekregen, maken meer gebruik van kleur en bevatten meer en grotere afbeeldingen. Ook qua taalgebruik is er een verschil te zien. Dit verschil ligt echter ingewikkelder. Er is te zien dat het taalgebruik veranderd is, maar de veranderingen zijn niet meteen aan te wijzen. Sinds 1948 heeft de Nederlandse journalistiek dan ook te maken gehad met grote veranderingen. Na de ontzuiling kwamen de Nederlandse kranten in zwaar weer en moesten zij vechten om hun lezers. Dit leverde een nieuwe journalistieke stijl op: de journalist leefde zich meer in in wat er leefde onder het publiek en beschreef de gebeurtenis in een subjectievere stijl (Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling [RMO], 2003, p. 84). Het nieuws werd steeds persoonlijker en kwam hierdoor dichterbij de lezer (RMO, 2003, p. 85). Verschillende onderzoeken naar de subjectiviteit van de journalist wezen dan ook uit dat journalistieke teksten subjectiever zijn geworden doordat er meer bronnen worden aangehaald. Hierdoor zijn de bronnen dicht op de lezer komen te staan. Zelf is de journalist terughoudend gebleven en niet subjectiever geworden (Piers, 2009; Lok, 2009 en Vis, 2011). Er is echter nog niet gekeken of de vertelafstand in journalistieke teksten daadwerkelijk kleiner of is geworden.

In deze bachelorscriptie wordt onderzoek gedaan naar de journalistieke berichtgeving in Nederlandse kranten, met in het bijzonder de afstand tussen de journalist en het nieuws. Hierbij wordt de hoofdvraag gesteld: *In hoeverre is de vertelafstand in journalistieke teksten van 1948 tot en met 2013 kleiner geworden?* Hierbij is gekeken of de journalist subjectiever is geworden en of de bronnen en/of de journalist dicht op het nieuws is komen te staan: ofwel, of de vertelafstand in journalistieke teksten kleiner is geworden.

Dit onderzoek is uitgevoerd aan de hand van een analyse van journalistieke teksten uit drie verschillende perioden in de samenleving en journalistiek: journalistieke teksten verschenen in de *Trouw*, *De Volkskrant* en *NRC Handelsblad* op de dag na de inhuldiging van Koningin Juliana (1948), Koningin Beatrix (1980) en Koning Willem-Alexander (2013). Van *Trouw* zijn achttien journalistieke teksten geanalyseerd, van *De Volkskrant* zijn achttien journalistieke teksten geanalyseerd en van *NRC Handelsblad* zijn zeventien journalistieke teksten geanalyseerd, wat betekent dat er in totaal 53 journalistieke teksten zijn geanalyseerd. Hierbij is gekeken naar het perspectief van waaruit journalistieke teksten geschreven zijn, hoe dicht de journalist op het nieuws komt en hoe subjectief het taalgebruik in journalistieke teksten is.

Uit deze bachelorscriptie blijkt dat de vertelafstand in journalistieke teksten vanaf de jaren vijftig twee gezichten heeft. De journalist is dicht op de bron komen te staan, maar heeft het nieuws niet subjectiever omschreven. De mening van de bron komt naar voren, terwijl de mening van de journalist geleidelijk meer naar de achtergrond verschuift. Tussen 1948 en 1980 is de journalist daarom dicht

bij het nieuws komen te staan doordat er meer bronnen aan het woord komen in journalistieke teksten. Tussen 1980 en 2013 is hier geen aanzienlijke verandering meer in gekomen.

Inhoud

1 Inleiding	5
2 Aanleiding	7
3 Methode	12
3.1 Materiaal	12
3.2 Analyse	13
3.3 Verwerking van de gegevens	16
4 Resultaten	17
5 Conclusie	20
6 Discussie	22
6.1 Vergelijking onderzoeksresultaten	22
6.2 Opties voor vervolgonderzoek	22
7 Literatuur	24
Bijlage A Het corpus	25
Bijlage B Voorbeeldanalyse	27

1 Inleiding

'Even later verschijnen Beatrix, Willem-Alexander, Máxima en de drie prinsesjes op het balkon. Gejoel, camera's gaan de lucht in. Erika - amper 1,50 meter lang - ziet niks. Maar dan tilt echtgenoot Dick haar de lucht in. 'Wat mooi, wat mooi', verzucht ze.' (De Volkskrant, 1 mei 2013). De dag na de inhuldiging van Koning Willem-Alexander stonden de kranten vol met artikelen rondom de bewuste dag. Zo ook in *De Volkskrant*. Op het eerste gezicht valt er dan ook niet veel aan te merken op het citaat: de balkonscène wordt omschreven. Echter, wanneer er wordt gekeken naar het volgende citaat uit *De Volkskrant* uit 1948, valt er wel iets op: *'Op de Dam: in geforceerd tempo was nog juist op tijd de marinewacht op post gezet. Donkere wolken pakten dreigend samen en ze deden de Koninklijke stoet welhaast een kwartier vroeger op de Dam verschijnen dan afspraak was. Sneu voor de marinekapel, die te laat kwam. Maar het enthousiasme van de wachtenden kende geen grenzen.'* (De Volkskrant, 4 september 1948). Zelfs in één oogopslag is te zien dat het taalgebruik van de journalist enorm is veranderd.

Het is bekend dat de Nederlandse kranten sinds 1948 te maken hebben gehad met grote veranderingen. Na de ontzuiling moesten de Nederlandse kranten veranderen om lezers bij zich te houden en naar zich toe te trekken. Dit zorgde ervoor de journalisten zich meer gingen inleven in wat er leefde onder het publiek en beschreven zij de wereld in een subjectievere stijl. Het nieuws werd hierdoor persoonlijker en kwam dichterbij de lezer (RMO, 2003). Echter, of het nieuws werkelijk dichterbij de lezer kwam is nog niet voldoende empirisch getoetst.

In deze bachelorscriptie wordt daarom door middel van empirisch onderzoek geprobeerd te toetsen of er van 1948 tot en met 2013 veranderingen hebben plaatsgevonden in de journalistiek. Hierbij wordt vooral gekeken naar de afstand van de journalist ten opzichte van de bronnen en de gebeurtenissen. Dit wordt gedaan door een analyse van journalistieke teksten uit drie verschillende perioden in de samenleving en journalistiek: journalistieke teksten verschenen in de *Trouw*, *De Volkskrant* en *NRC Handelsblad* op de dag na de inhuldiging van Koningin Juliana (1948), Koningin Beatrix (1980) en Koning Willem-Alexander (2013). De verwachting binnen dit onderzoek is dat het taalgebruik in journalistieke teksten door de jaren heen veranderd is, waardoor de vertelafstand in journalistieke teksten kleiner is geworden. De centrale vraag die hierbij gesteld wordt is: *In hoeverre is de vertelafstand in journalistieke teksten van 1948 tot en met 2013 kleiner geworden?* Hierbij wordt gekeken of de journalist subjectiever is geworden en of de journalist dichterbij de bronnen en/of het nieuws is komen te staan: ofwel, of de vertelafstand in journalistieke teksten kleiner is geworden.

In het eerstvolgende hoofdstuk, de aanleiding, zullen de veranderingen binnen de samenleving en de journalistiek en relevante theorieën besproken worden. In hoofdstuk 3 zullen aan de hand van voorbeelden het corpus en de methode van analyse besproken worden. In hoofdstuk 4 zullen de resultaten van de empirische toets getoond en toegelicht worden. In het daaropvolgende hoofdstuk 5 zal een conclusie getrokken worden over de resultaten van de empirische toets. De resultaten zullen

hier in een breder perspectief geplaatst worden, waarbij de centrale onderzoeksvraag beantwoord zal worden. Tot slot zullen in hoofdstuk 7 aanvullende resultaten van Nijland (2013) worden genoemd en zullen er opties voor vervolgonderzoek worden genoemd.

2 Aanleiding

In 1950 werden zowel de Nederlandse samenleving als de Nederlandse kranten gevormd en gescheiden door politieke en/of ideologische overtuigingen. Destijds was *de Volkskrant* rooms-katholiek en was *Trouw* protestants. *NRC Handelsblad* bestempelde zichzelf als liberaal. Tijdens deze verzuiling hadden de kranten een redelijk stabiele lezers- en advertentiemarkt, een stabiele oplage en weinig losse verkoop. Hierdoor was er weinig sensatie en bestond het medialandschap uit kleine ondernemingen. Tot 1960 leken de kranten niet veel veranderd, maar dat waren zij wel degelijk door de ontzuiling en concentratie. De zuilen begonnen meer te overlappen, binnen de zuilen nam de samenhang af en de lezers verspreidden zich steeds meer over de kranten, in plaats van zich vast te houden aan de krant die bij hun zuil hoorde. De Nederlandse samenleving werd hierbij zelfstandiger: het niveau van opleiding en inkomen steeg, waardoor men minder afhankelijk werd van de bescherming van de zuilen (RMO, 2003, p. 77).

De dagbladondernemingen moesten snel schakelen om deze veranderingen in het medialandschap bij te benen, en niet alle dagbladondernemingen slaagden hierin. Dit zorgde ervoor dat het aantal dagbladondernemingen en dagbladtitels tussen 1960 en 1975 halveerde. Deze koers zette voort en leidde ertoe dat in 2001 negentig procent van de dagbladondernemingen in handen viel van drie grote uitgevers (RMO, 2003, p. 78). Van 1960 tot 2001 was het medialandschap van de kranten daarom veranderd van een stabiele markt met veel kleine ondernemingen naar een markt met slechts een aantal grote ondernemingen met een groot bereik. Deze veranderingen betekenden dat de Nederlandse kranten niet langer konden rekenen op hun vaste lezers, maar moesten vechten om de aandacht van hun lezers.

Rond 1960 stonden de kranten nog onder grote invloed van journalisten die feiten en opinie strikt gescheiden hielden. Na 1960 kwam hier verandering in en vervaagde deze scheiding iets, waardoor journalisten konden experimenteren met hun taalgebruik. De nieuwe generatie ontwikkelde een nieuwe stijl, ongeveer gelijkwaardig aan *New Journalism*. De journalist leefde zich hierbij meer in in wat er leefde onder het publiek en beschreef de wereld in een subjectievere stijl (RMO, 2003, p. 84).

De nieuwe stijl *New Journalism* zorgde voor de vorming van een nieuwe journalistieke stroming: *civiele journalistiek*. Tot eind jaren tachtig van de vorige eeuw leek de journalistiek te bestaan uit twee stromingen: *conventionele journalistiek* en *commerciële journalistiek*. Civiele journalistiek kwam hier echter als derde stroming bij. Bij civiele journalistiek leeft de journalist zich in in de burger: de journalist moet voelen welk nieuws relevant en actueel is in de ogen van de burger. Hierbij moet de journalist het nieuws zo brengen dat de burger zich ook daadwerkelijk betrokken voelt en inzicht krijgt (Costeria Meijer, 2002 in Piers, 2009, p. 9).

Eén van de belangrijkste vernieuwingen waren daarom de veranderingen van perspectief. Het nieuws werd niet langer omschreven vanuit het perspectief van autoriteiten, maar werd steeds meer

omschreven vanuit het perspectief van de burger. In de jaren zestig en zeventig diende dit perspectief om minderheden meer aan het woord te laten, maar vanaf de jaren tachtig diende dit perspectief vooral om de lezer meer bij de krant te betrekken. Het nieuws werd hierdoor persoonlijker en kwam dichterbij de lezer (RMO, 2003, p. 85).

Dat de journalist de lezer meer bij het nieuws probeerde te betrekken is terug te zien in de toename van *vox pop's*, *nano-narratieven* en *directe redes* sinds de jaren vijftig (Piers, 2009). *Vox pop* betekent letterlijk 'stem van het volk': *vox pop's* zijn dan ook vaak voorbijgangers of betrokkenen die hun mening geven. *Nano-narratieven* geven ook meningen van betrokkenen weer, maar dan in de vorm van een aparte scène binnen de tekst, waarbij het verhaal van betrokkenen wordt verteld (Piers, 2009). *Directe redes* zijn letterlijke weergaven van iemands woorden in de vorm van een citaat. Deze ontwikkeling staat in lijn met de ontwikkelingen in de jaren zestig, zeventig en tachtig: de burger staat meer centraal en de burger komt steeds meer in beeld (RMO, 2003).

Dat de burger meer centraal komt te staan en meer in beeld komt betekende dat journalistieke teksten in juridische context vaker vanuit het perspectief van een bron worden geschreven (Lok, 2009). Dit werd geconstateerd bij het onderzoek van Lok aan de hand van de *mental space theory*. Binnen deze theorie bestaan twee verschillende perspectieven: de *base space*, het perspectief van de verteller, en de *embedded space*, het perspectief van de bron. Tussen 1950 en 2002 kwam de bron vaker aan het woord. De subjectiviteit binnen het perspectief van de bron was toegenomen, maar was afgenomen binnen het perspectief van de verteller. Binnen het perspectief van de bron kwamen in 1950 de instanties en professionals vaker aan het woord, terwijl in 2002 juist de slachtoffers of familie aan het woord kwamen. De journalist is minder subjectief gaan schrijven, maar de subjectiviteit vanuit de bron is toegenomen door meer informele bronnen aan het woord te laten.

Vis (2011) sloot zich hierbij aan en stelde dat het taalgebruik van de journalist zelf niet subjectiever is geworden, maar de bronnen wel meer centraal zijn komen te staan. Onderzoek naar de veronderstelde toename van subjectiviteit wees namelijk uit dat sinds 1950 tot 2002 het aantal directe redes is toegenomen. In het geheel bleek de subjectiviteit binnen journalistieke teksten dan ook toegenomen. Echter, wanneer de directe redes buiten de analyse werden gelaten, bleek dat de subjectiviteit vanuit het perspectief van de verteller (de journalist) niet subjectiever was geworden. Het taalgebruik van de journalist is daarom niet subjectiever geworden, maar de bronnen zijn wel meer centraal komen te staan. Het idee dat journalistieke teksten subjectiever zijn geworden wordt daarom veroorzaakt door de toename van het aantal directe redes (Vis, 2011).

Samenvattend is gebleken dat de bronnen steeds meer centraal zijn komen te staan en dat zij meer aan het woord zijn gekomen in journalistieke teksten. Waar de journalisten rond de jaren vijftig vaker gebruik maakten van formele bronnen, gebruiken zij in de hedendaagse journalistieke teksten vaker informele bronnen, ofwel 'gewone' burgers. Opvallend is echter dat de subjectiviteit buiten de bronnen niet is toegenomen. Toch is de scheiding tussen bron en verteller niet zo zwart-wit als deze lijkt. Lok

nam een toename van een mengvorm van deze twee waar, maar deze analyse is niet precies genoeg. De verschillen in subjectiviteit binnen verschillende perspectieven liggen namelijk subtieler dan op het eerste gezicht lijkt.

Zoals Lok (2009) ook aanduidde kunnen journalistieke teksten vanuit verschillende perspectieven geschreven worden. Deze perspectieven lijken samen te hangen met een bepaalde mate van subjectiviteit. Zo kan een nieuwsfeit bijvoorbeeld vanuit de journalist objectief worden verteld, en vanuit de bron subjectiever worden verteld. Zoals gezegd is deze scheiding echter niet zo zwart-wit. Meer uitgebreid bestaat ook een model van drie verschillende perspectieven (Bekker, 2006 in Lok, 2009). Ten eerste kan de journalist schrijven vanuit het *nul-perspectief*. Bij het nul-perspectief is een zin volledig objectief. De informatie in de zin kan niet ondergebracht worden bij het mentale domein van een bron of de journalist. De aandacht ligt hierbij bij het object (het nieuws). Een zin vanuit dit perspectief kan dan ook geen indicatoren van subjectiviteit bevatten. Ten tweede is er het *schrijver-perspectief*. Bij het schrijver-perspectief is een zin subjectief, waarbij de journalist zijn of haar mening naar voren laat komen. Hierbij is de aandacht daarom verschoven van het object (het nieuws) naar een subject (de journalist). Er zijn veel indicatoren die bij kunnen dragen aan de subjectiviteit binnen deze zin. Het nul-perspectief en het schrijver-perspectief zijn vergelijkbaar met het perspectief van de verteller van Lok. Ten derde kan de journalist schrijven vanuit het *ander-perspectief*. Vanuit het ander-perspectief is de informatie in de zin afkomstig uit het mentale domein van een ander, een bron, zoals een burger. Dit kan onder andere door middel van een citaat of een parafrase. De aandacht is hierbij verschoven van het object (het nieuws) naar een subject (een ander, een bron, een burger). Het ander-perspectief is vergelijkbaar met het perspectief van de bron van Lok. De scheiding tussen perspectieven die Bekker maakt is al verfijnder, maar mist het feit dat een journalist subjectiviteit vanuit een bron in de tekst kan verwerken, zonder gebruik te maken van het ander-perspectief.

Smulders et al. nemen dit wel mee in hun model door onderscheid te maken tussen *vertellerstekst*, *persoonstekst* en *tekstinterferentie* (Smulders et al., 2006). Vertellerstekst is vergelijkbaar met het nul-perspectief en de *base space*. Persoonstekst is vergelijkbaar met het ander-perspectief en de *embedded space*. Echter, wanneer een tekst helemaal vertellerstekst zou zijn, zou de lezer zich totaal niet kunnen inleven. Bestaat een tekst helemaal uit persoonstekst, dan vindt de lezer totaal geen objectieve bronnen in de tekst. Wanneer een tekst daarom geen persoonstekst, maar ook geen vertellerstekst is, is er sprake van *tekstinterferentie*. Bij tekstinterferentie lijkt een zin redelijk objectief, maar bevat de zin toch een aantal taalkundige kenmerken die bij persoonstekst horen (Smulders et al., 2006). Voorbeeld: *'Willem-Alexander ging zitten. Nu ging hetgeen gebeuren waar hij al zo lang op wachtte.'* In de tweede zin van dit voorbeeld is er sprake van tekstinterferentie, omdat de mening van de bron (Willem-Alexander) wordt vermeld, zonder dat er wordt aangegeven dat dit vanuit Willem-Alexander komt. Het verschil tussen de benaderingen van perspectief van Bekker (2006) en Smulders et al. (2006) is dat Bekker meent dat de journalist subjectiviteit in de tekst brengt vanuit zijn of haar eigen mentale domein, waar Smulders et al. menen dat de journalist subjectiviteit in de tekst brengt vanuit zowel het mentale domein van een bron als het mentale domein van de journalist zelf.

Terugkomend op de eventuele toename van subjectiviteit is het belangrijk om te constateren dat het onderscheid tussen drie verschillende perspectieven te beperkt is. Een toename van vertellerstekst hoeft namelijk niet per se te betekenen dat een journalistieke tekst minder subjectief is, terwijl vooral Lok (2009) en Piers (2009) hier wel van uit gaan. Hiermee gaan zij voorbij aan de mening van de journalist die de journalist kan verwerken in vertellerstekst, waardoor vertellerstekst ook subjectiviteit kan bevatten. Er moet daarom een verfijndere scheiding gemaakt worden tussen de verschillende perspectieven van waaruit een journalist een journalistieke tekst kan schrijven, om een gedegen analyse te kunnen maken van de subjectiviteit binnen journalistieke teksten.

Lok (2009), Piers (2009) en Vis (2011) impliceerden dat een toename van persoonstekst (of tekstinterferentie) betekende dat de journalistieke tekst subjectiever was geworden. Echter, omdat de journalist zelf ook subjectief kan zijn, is dit onderscheid te beperkt. Een verfijndere scheiding realiseert zich in vijf verschillende perspectieven:

- 1 Persoonstekst bestaat volledig uit directe rede, namelijk een citaat van de letterlijke woorden van een bron. Voorbeeld: *“De W van Willem!”*
- 2 Tekstinterferentie betekent dat de tekst van een bron wordt verwerkt in de tekst van de journalist, zonder dat er wordt aangegeven of het een citaat betreft. De lezer komt in het mentale domein van een bron. Voorbeeld: *‘Maar eerst gaat ze genieten van alle eten, muziek en dans die Dia di Rincon zo speciaal maken.’*
- 3 Scenische verteller betekent dat de journalist zich voor doet als een bron die zich op de scène bevindt. Voorbeeld: *‘Af en toe klinkt een ‘ooh’ en ‘aah’ bij het zien van de jurken van de royalty’.*
- 4 Vertellerstekst bestaat volledig uit indirecte rede. De journalist beschrijft op een neutrale manier wat er gebeurt. Voorbeeld: *‘zoals Beatrix in een interview zei.’*
- 5 Panoramische verteller betekent dat de journalist de scène subjectief omschrijft, maar wel vanaf een grote afstand, als een soort ‘almachtige God’. Voorbeeld: *‘De Gouden Koets, sierlijk verend op haar wentelende wielen in stralende zonnebundels.’*

De scenische verteller en panoramische verteller zijn van toegevoegde waarde omdat de verteller wel degelijk subjectief kan zijn, zoals in de voorbeelden ook weergegeven. Dat dit onderscheid noodzakelijk is, komt ook tot uiting bij de koppeling van vertelafstand aan perspectief.

Bij een persoonstekst komt de lezer bijvoorbeeld dicht op de wereld van een bron, terwijl de lezer bij bijvoorbeeld een vertellerstekst heel ver van de wereld van een bron staat. Hoe meer de lezer zich realiseert dat er sprake is van een verteller en een gebeurtenis, hoe groter de *Erzähldistanz* (Smulders et al., 2006). Een journalist kan een grote *Erzähldistanz* (voortaan: vertelafstand) scheppen door de nadruk te leggen op zichzelf als verteller of de nadruk te leggen op het feit dat het verhaal verteld wordt. Ook kan de verteller voorspellen wat er verder in het verhaal gaat gebeuren, waardoor de vertelafstand nog groter wordt. Andersom kan de auteur juist niet naar zichzelf verwijzen als verteller

of laten merken dat het verhaal verteld wordt door veel dia- en monologen te gebruiken en door veel gebruik te maken van tekstinterferentie (Smulders et al., 2006). Bij tekstinterferentie is het verschil in vertelafstand verrijnder. De vertelafstand wordt bij tekstinterferentie niet altijd ondersteund door de aanwezigheid van taalkundige kenmerken van persoonstekst. Het kan lijken of de vertelafstand in een zin erg klein is, terwijl dit slechts wordt ondersteund door subtiele indicatoren van subjectiviteit.

Dat de vertelafstand bij vertellerstekst echter niet altijd eenvoudig te bepalen is, blijkt uit de nodige toevoeging van de scenische verteller en de panoramische verteller. Zoals in de voorbeelden te zien is, zijn deze vertellers niet helemaal neutraal. De scenische verteller omschrijft heel nauwkeurig wat er op de scène gebeurt, alsof hij of zij dicht op de gebeurtenis staat. De panoramische verteller is een verteller die ver boven het verhaal zweeft, en op een afstandelijke, maar subjectieve manier omschrijft wat zich allemaal afspeelt tijdens en rondom de gebeurtenis. De vertelafstand kan per vertellerstekst, scenische verteller en panoramische verteller daarom veel verschillen.

Het perspectief en de vertelafstand van een tekst worden gevormd door taalkundige kenmerken (Smulders et al., 2006). Deze taalkundige kenmerken zijn kenmerkend voor persoonstekst, wat aanduidt dat deze taalkundige kenmerken subjectiviteit in de tekst brengen. Deze taalkundige kenmerken zijn deixis, conatieve woorden, modale bijwoorden, modale werkwoorden, particulier taalregister, ingebed citaat, verstoring van de syntaxis, tekstinterferentie doorlopend in de volgende zin en tekstinterferentie vanuit de vorige zin. Deze worden verder uitgewerkt in hoofdstuk 3 waarbij de methode van dit onderzoek omschreven wordt.

Vertelafstand binnen journalistieke teksten omvat de perspectieven en indicatoren van subjectiviteit binnen journalistieke teksten. Een verkleining van de vertelafstand impliceert namelijk het gebruik van een perspectief dat dicht op de gebeurtenis of de bron staat en een toename van indicatoren van subjectiviteit. Deze drie elementen staan echter niet los van elkaar. Ze liggen in het verlengde van elkaar en versterken of verzwakken elkaar. De onderzoeksvraag luidt daarom: *In hoeverre is de vertelafstand in journalistieke teksten van 1948 tot en met 2013 kleiner geworden?* Om deze vraag te beantwoorden worden drie deelvragen gesteld: *In hoeverre is het perspectief in journalistieke teksten van 1948 tot en met 2013 veranderd?*, *In hoeverre is de intuïtieve vertelafstand in journalistieke teksten van 1948 tot en met 2013 veranderd?* en *In hoeverre is de subjectiviteit in journalistieke teksten van 1948 tot en met 2013 veranderd?*

3 Methode

3.1 Materiaal

Het corpus van dit onderzoek bestond uit journalistieke teksten uit drie Nederlandse kranten: *Trouw*, *De Volkskrant* en *NRC Handelsblad*. Omdat deze drie kranten alle drie halverwege de twintigste eeuw een politieke of ideologische achtergrond hadden, hebben ze alle drie onder invloed gestaan van de maatschappelijke veranderingen. Er werden drie verschillende kranten geanalyseerd om te voorkomen dat veranderingen te wijten zijn aan de eigenschappen van een krant. Van *Trouw* zijn achttien journalistieke teksten geanalyseerd, van *De Volkskrant* zijn achttien journalistieke teksten geanalyseerd en van *NRC Handelsblad* zijn zeventien journalistieke teksten geanalyseerd, wat betekent dat er in totaal 53 journalistieke teksten geanalyseerd zijn. Zie Bijlage A voor de titels van de journalistieke teksten en de kranten waartoe zij behoorden. Tabel 1 geeft het aantal geanalyseerde journalistieke teksten per krant per jaar.

Tabel 1 Aantal geanalyseerde journalistieke teksten per krant per jaar

	1948	1980	2013	Totaal
Trouw	6	6	6	18
De Volkskrant	6	6	6	18
NRC Handelsblad	6	5	6	17
Totaal	18	17	18	53

De analyse richtte zich op journalistieke teksten op de dag na de inhuldiging van Koningin Juliana (1948), Koningin Beatrix (1980) en Koning Willem-Alexander (2013) omdat deze inhuldigingen in drie verschillende perioden plaatsvonden, waardoor er veel veranderingen in hebben kunnen plaatsvinden. Het was vooral interessant om naar 1980 te kijken omdat eerdere onderzoeken, zoals gedaan door Lok (2009), Piers (2009) en Vis (2011) niet keken in welke periode de veranderingen hebben plaatsgevonden. Daarnaast gaan alle journalistieke teksten hierdoor over hetzelfde onderwerp. De journalistieke teksten uit 1948 en 1980 zijn verkregen uit de Koninklijke Bibliotheek te Den Haag. De journalistieke teksten uit 2013 zijn verkregen uit *LexisNexis*, een digitale opslagplaats voor Nederlandse journalistieke teksten.

De journalistieke teksten werden per zin geanalyseerd. Wanneer er binnen één zin sprake was van twee perspectieven, werd deze zin in tweeën gedeeld en werden dit twee aparte zinnen. Voorbeeld: 'Beatrix zei: "Ik wil graag Koningin worden."'. Deze zin werd dan opgedeeld in 'Beatrix zei:' en '"Ik wil graag Koningin worden."'. Uiteindelijk kwamen wij daarmee voor 1948 op 870 zinnen, voor 1980 op 568 zinnen en voor 2013 op 888 zinnen. Tabel 2 geeft het aantal geanalyseerde zinnen per krant per jaar weer.

Tabel 2 Aantal geanalyseerde zinnen per krant per jaar

	1948	1980	2013	Totaal
Trouw	333	198	210	741
De Volkskrant	303	241	362	906
NRC Handelsblad	234	129	316	679
Totaal	870	568	888	2326

In totaal analyseerden wij 2326 zinnen. Het aantal zinnen in 1980 is iets lager uitgevallen omdat een artikel uit *NRC Handelsblad* uit 1980 onleesbaar was.

Omdat de zinslengte eventueel bepalend kan zijn voor het aantal indicatoren van subjectiviteit dat in de zin past, is er berekend of de zinslengte per jaar verschilt. Onderstaande tabel 3 toont de gemiddelde zinslengte per jaar.

Tabel 3 Gemiddelde zinslengte per jaar buiten persoonstekst

	1948 (N** = 784)	1980 (N = 450)	2013 (N = 720)
Gemiddelde zinslengte*	18,05	16,75	13,06
Standaarddeviatie	12,95	11,62	8,03

* Gemiddeld aantal woorden per zin

** N: Aantal zinnen

Uit de variantieanalyse bleek dat de gemiddelde zinslengte significant is gedaald ($F(2, 1954) = 40.1, p < .001$). Ook bleek dat dit verschil ligt tussen 1980 en 2013: tussen 1980 en 2013 is de gemiddelde zinslengte in journalistieke teksten significant afgenomen ($F(2, 1170) = 40.1, p = .01$).

3.2 Analyse

Elke student kreeg van elke krant uit ieder jaar een tekst aangewezen om te analyseren. Dit betekende dat op één student na elke student negen journalistieke teksten heeft geanalyseerd. Na de eerste analyse kwamen wij bijeen om te bespreken waar de meeste fouten in waren gemaakt en waar meer duidelijkheid over moest komen. Een aantal had nog problemen met het opdelen in deelzinnen, maar na een duidelijk uitleg was dit opgelost. Na deze bijeenkomst kreeg elke student de opdracht haar analyses te verbeteren. Het totale, gecorrigeerde bestand is steekproefsgewijs door de studenten gecontroleerd, waarna elke student haar eigen analyses nogmaals verbeterde. Uit deze verbeterde analyses is het definitieve bestand gevormd.¹

Met een groep van zes studenten analyseerden wij de journalistieke teksten. Voorafgaand aan de analyse oefenden wij gezamenlijk met onze twee begeleiders dr. Hanny den Ouden en dr. Wilbert Smulders. Na een aantal bijeenkomsten waarbij wij literaire en journalistieke teksten zin per zin

¹ De gegevens gebruikt voor dit onderzoek zijn opvraagbaar bij de eerste begeleider.

analyseerden, testten wij onze vaardigheden door ieder twee dezelfde teksten te analyseren. Deze analyse bleek betrouwbaar.

Eerder onderzoek impliceerde dat een toename van persoonstekst (of tekstinterferentie) betekende dat de journalistieke tekst subjectiever was geworden (Lok, 2009; Piers, 2009; Vis, 2011). Echter, zoals in de aanleiding omschreven, is dit onderscheid te beperkt. Daarom is in dit onderzoek gebruik gemaakt van de volgende vijf perspectieven:

- 1 Persoonstekst
- 2 Tekstinterferentie
- 3 Scenische verteller
- 4 Vertellerstekst
- 5 Panoramische verteller

De scenische verteller en panoramische verteller zijn toegevoegd omdat de verteller wel degelijk subjectief kan zijn. Deze toevoegingen waren vooral belangrijk om de subjectiviteit van de journalist te kunnen meten en daarmee de vertelafstand te kunnen bepalen.

Aan de hand van bovenstaande perspectieven werden richtlijnen opgesteld voor het schatten van de vertelafstand. Hoe dichter de journalist bij de gebeurtenis en de bron kwam, hoe kleiner de vertelafstand. Persoonstekst zat hierbij het dichtst op de gebeurtenis en de bron, terwijl de panoramische verteller heel ver van de gebeurtenis en de bron af stond. Bij panoramische verteller werd de journalist gezien als een 'almachtige God' die ver boven de gebeurtenis 'zweefde'. Hierdoor gaf de panoramische verteller aan dat hij of zij er ver vanaf stond. De richtlijnen voor het schatten van de vertelafstand op een schaal van 1 tot 5 was daarom als volgt:

- 1 Persoonstekst: De vertelafstand is bij dit perspectief altijd de *kleinst mogelijke afstand* (1) omdat de bron letterlijk geciteerd wordt, en men daardoor zo dicht mogelijk op de gebeurtenis of de bron zit.
- 2 Tekstinterferentie: De vertelafstand is hierbij intuïtief geschat, met *kleine afstand* (2), *middelmatige afstand* (3) en *grote afstand* (4). Deze vertelafstand kan wel variëren omdat het soms overduidelijk is dat het om tekstinterferentie gaat, en dit de andere keer slechts een 'gevoel' is.
- 3 Scenische verteller: De vertelafstand is ook bij de scenische verteller intuïtief geschat met *kleine afstand* (2), *middelmatige afstand* (3) en *grote afstand* (4). Dit, omdat de journalist soms overduidelijk voordoet of hij of zij dicht op de scène staat, terwijl de journalist soms ook voordoet dat hij of zij van een iets grotere afstand van de scène staat.
- 4 Vertellerstekst: De vertelafstand is bij vertelafstand altijd de *grootst mogelijke afstand* (5), omdat de journalist het nieuws op een neutrale, afstandelijke manier beschrijft.
- 5 Panoramische verteller: De vertelafstand is bij panoramische verteller altijd de *grootst mogelijke afstand* (5) omdat de journalist laat voorkomen of hij of zij boven de gebeurtenis 'zweeft'.

De intuïtieve vertelafstand stond bij de analyse daarom gedeeltelijk vast, maar bij de twee perspectieven waar het om het 'gevoel' gaat was er wel degelijk ruimte voor de intuïtieve schatting.

Om het perspectief aan te kunnen geven en de vertelafstand te kunnen schatten werden de indicatoren van subjectiviteit geteld. De indicatoren van subjectiviteit waren de taalkundige kenmerken die Smulders et al. (2006) aangaven als kenmerkend voor persoonstekst:

- 1 Deixis: Een taalkundig kenmerk dat verwijst naar de wereld waarin de bron zich bevindt: *deze, dit, hier, daar, zojuist*. Deixis als *morgen* zijn in de analyse niet aangegeven als indicatoren van subjectiviteit omdat journalistieke teksten op een bepaalde dag geschreven zijn. *Morgen* is daarbij niet subjectief, omdat het een vaststaande datum is.
- 2 Conatieve woorden: Bevelen of vragen die betrekking hebben op de mening van bronnen, zoals '*Waarom zou je ook?*'.
- 3 Modale bijwoorden: Geven modaliteit aan een zin waarmee de bronnen een bepaalde houding weergeven ten aanzien van een komende gebeurtenis, zoals *misschien, zeker, wel, nog* en *al*.
- 4 Modale werkwoorden: Ook modale werkwoorden geven modaliteit aan een zin waarmee ze een bepaalde houding weergeven ten aanzien van een komende gebeurtenis, zoals *kunnen, zullen, moeten* en *mogen*.
- 5 Particulier taalregister: Het taalgebruik van een journalist of een bron. Voorbeeld: '*Dat zijn geen woorden van een man die zich erbij neerlegt een eenvoudige lintenknipper te zijn*'. Een *eenvoudige lintenknipper* is hierbij niet objectief, maar is het een synoniem dat de journalist of een bron gebruikt om iets of iemand te beschrijven.
- 6 Ingebed citaat: Hierbij wordt een citaat ingebed in een gewone zin, zoals '*Beatrix begon met "Lieve moeder"*'. De woorden tussen de aanhalingstekens geven de woorden van een bron weer.
- 7 Verstoring van de syntaxis: Dit geeft subjectiviteit aan omdat het spreektaal van een bron of de journalist betreft. Spreektaal heeft namelijk vaak niet de correcte zinsopbouw. Voorbeeld: '*Op het hele plein drie vingers in de lucht maar slechts flarden van het Koningslied*'.
- 8 Tekstinterferentie doorlopend in de volgende zin: Tekstinterferentie in de betreffende zin loopt door in de daaropvolgende zin. Voorbeeld: '*Willem-Alexander ging zitten. Nu ging hetgeen gebeuren waar hij al zo lang op wachtte.*' De eerste zin geeft een aanzet tot tekstinterferentie in de volgende zin.
- 9 Tekstinterferentie vanuit de vorige zin: Tekstinterferentie in deze zin komt voort uit de vorige zin. Bovenstaand voorbeeld geeft weer dat de tekstinterferentie in de tweede zin ontstaat uit de eerste zin.

Bij persoonstekst werden de indicatoren van subjectiviteit niet meegenomen in de analyse, omdat dit onderzoek zich richt op de subjectiviteit van de journalist, en niet de subjectiviteit van de bron.

Per zin werden tevens algemene variabelen ingevuld: de analist, het jaar, het tekstnummer, de krant en het zinnummer. Daarnaast werd ook aangegeven of de zin een koptekst was of aan het begin van een alinea stond. Deze variabelen werden gebruikt om de analyse te vergemakkelijken en het corpus overzichtelijk te houden. Zie Bijlage B voor een voorbeeldanalyse.

3.3 Verwerking van de gegevens

Om gemiddelden te toetsen werden er variantieanalyses gedaan. Om eventuele significante verschillen in gemiddelden tussen de jaren te toetsen werden er paarsgewijze vergelijkingen gedaan. Om de verhoudingen tussen aantallen over de jaren te kunnen vergelijken werd een Chi-kwadraat toets gedaan. Het jaar was bij elke toets de onafhankelijke variabele, omdat de veranderingen door de jaren heen het meest relevant waren.

4 Resultaten

De eerste deelvraag van dit onderzoek luidde: *In hoeverre is het perspectief in journalistieke teksten van 1948 tot en met 2013 veranderd?* Om deze verandering waar te kunnen nemen is gekeken naar de verdeling van de perspectieven over de drie jaren. Door te kijken naar deze verdeling is te zien of een bepaald perspectief in een bepaald jaar veel vaker of minder vaak voor kwam dan in andere jaren. Tabel 4 laat deze verdeling zien.

Tabel 4 Verdeling van de perspectieven per jaar in percentages

	1948 (N)	1980 (N)	2013 (N)	Totaal (N)
Persoonstekst	23,1% (86)	31,7% (118)	45,2% (168)	100% (372)
Tekstinterferentie	19,3% (45)	35,6% (83)	45,1% (105)	100% (233)
Scenische verteller	51,0% (358)	17,5% (123)	31,5% (221)	100% (702)
Vertellerstekst	36,6% (306)	25,9% (217)	37,5% (314)	100% (837)
Panoramische verteller	41,2% (75)	14,8% (27)	44,0% (80)	100% (182)

Er is een verschil gevonden in het aandeel van de perspectieven per jaar (χ^2 (8, 2326) = 135.2, $p < .001$). Voor persoonstekst gold dat er een stijging plaatsvond: van 1948 tot en met 2013 is persoonstekst in journalistieke teksten geleidelijk verdubbeld. Voor tekstinterferentie gold ongeveer hetzelfde: ook tekstinterferentie in journalistieke teksten is van 1948 tot en met 2013 geleidelijk verdubbeld. Het aandeel van scenische verteller bleek geen toename te hebben meegemaakt. In journalistieke teksten uit 1980 komt scenische verteller bijna drie keer minder vaak voor dan in 1948. Tussen 1980 en 2013 begint scenische verteller echter weer iets vaker voor te komen. Vertellerstekst kwam over de drie jaren heen ongeveer even vaak voor. In journalistieke teksten uit 1980 komt vertellerstekst iets minder vaak voor dan in 1948 en 2013, maar dit is geen grote afname. Het aandeel van panoramische verteller vertoonde wel een grote afname. In journalistieke teksten uit 1948 en 2013 komt panoramische verteller ongeveer even vaak voor, maar tussen deze twee jaren in komt panoramische verteller veel minder vaak voor. Samengevat bleek uit de analyse dat de subjectiviteit in journalistieke teksten van 1948 tot en met 2013 vanuit bronnen was toegenomen, terwijl de subjectiviteit in journalistieke teksten van 1948 tot en met 2013 vanuit de journalist niet eenduidig leek toegenomen of afgenomen.

De tweede deelvraag van dit onderzoek luidde: *In hoeverre is de intuïtieve vertelafstand in journalistieke teksten van 1948 tot en met 2013 veranderd?* Hierbij werd gemeten hoe de lezer intuïtief ervoer hoe dichtbij de journalist het nieuws bracht. Tabel 5 geeft deze intuïtieve vertelafstand weer.

Tabel 5 Gemiddelde vertelafstand per zin per jaar

	1948 (N = 870)	1980 (N = 568)	2013 (N = 888)
Gemiddelde*	3,95	3,59	3,64
Standaarddeviatie	1,26	1,56	1,54

* Gemiddelde vertelafstand per zin

Uit de analyse bleek dat de gemiddelde vertelafstand per zin per jaar verschilde ($F(2, 2326) = 14.64$, $p < .001$). Ook bleek dat de gemiddelde vertelafstand per zin alleen verschilde tussen 1948 en 1980 ($F(2, 1438) = 14.64$, $p < .001$). Dit betekent dat er tussen 1948 en 1980 een breuk in de gemiddelde vertelafstand plaatsvond: tussen 1948 en 1980 is de vertelafstand kleiner geworden.

Echter, omdat persoonstekst door de drie jaren bleek toegenomen, is gekeken of de vertelafstand buiten persoonstekst ook kleiner was geworden. In tabel 6 is daarom de vertelafstand per zin per jaar weergegeven, waarbij persoonstekst niet was meegenomen in de analyse.

Tabel 6 Gemiddelde vertelafstand per zin per jaar buiten persoonstekst

	1948 (N = 784)	1980 (N = 450)	2013 (N = 720)
Gemiddelde*	4,28	4,27	4,25
Standaarddeviatie	0,83	0,93	0,96

* Gemiddelde vertelafstand per zin

Uit de analyse bleek dat de gemiddelde vertelafstand per zin per jaar niet significant verschilde ($F(2, 1954) = 0.21$, $p = .82$). Dit betekent dat de vertelafstand buiten persoonstekst per zin over de drie jaren heen niet kleiner is geworden. De journalist is buiten het gebruik van bronnen door de jaren heen niet dichter bij het nieuws gekomen.

De derde deelvraag van dit onderzoek luidde: *In hoeverre is de subjectiviteit in journalistieke teksten van 1948 tot en met 2013 veranderd?* Voor subjectiviteit binnen journalistieke teksten gold in dit onderzoek hoeveel indicatoren van subjectiviteit een zin gemiddeld bevatte. Onderstaande tabel 7 geeft dit weer.

Tabel 7 Gemiddeld aantal indicatoren van subjectiviteit per zin per jaar

	1948 (N = 870)	1980 (N = 568)	2013 (N = 888)
Gemiddelde*	1,39	0,97	0,92
Standaarddeviatie	1,64	1,43	1,24

* Gemiddeld aantal indicatoren van subjectiviteit per zin

Uit de analyse bleek dat de zinnen door de drie jaren heen significant minder indicatoren van subjectiviteit bevatten ($F(2, 2326) = 27.13$, $p < .001$). Ook bleek dat alleen tussen 1948 en 1980 een vermindering van het aantal indicatoren van subjectiviteit had plaatsgevonden ($F(2, 1438) = 27.13$, p

= .01). Dit betekent dat de breuk in subjectiviteit heeft plaatsgevonden tussen 1948 en 1980: tussen die twee jaren zijn de journalisten significant minder subjectief gaan schrijven.

Omdat uit de eerste deelvraag bleek dat persoonstekst in journalistieke teksten de afgelopen decennia is toegenomen, is ook gekeken naar de indicatoren van subjectiviteit per zin met uitsluiting van persoonstekst. Voor dit onderzoek is namelijk vooral de subjectiviteit van de journalist relevant. Door persoonstekst uit te sluiten in de analyse werd de subjectiviteit van de bron niet meegenomen en werd alleen de subjectiviteit van de journalist gemeten. Tabel 8 geeft dit weer.

Tabel 8 Gemiddeld aantal indicatoren van subjectiviteit per zin per jaar buiten persoonstekst

	1948 (N = 784)	1980 (N = 450)	2013 (N = 720)
Gemiddelde*	1,55	1,23	1,13
Standaarddeviatie	1,64	1,43	1,24

* Gemiddeld aantal indicatoren van subjectiviteit per zin

Uit de analyse bleek dat ook met uitsluiting van persoonstekst het gemiddeld aantal indicatoren van subjectiviteit per zin door de drie jaren heen is afgenomen ($F(2, 1954) = 15.52, p < .001$). Uit de analyse bleek dat ook buiten persoonstekst de subjectiviteit alleen was afgenomen tussen 1948 en 1980 ($F(2, 1234) = 15.52, p = .001$). Dit geeft aan dat de journalist in de periode van 1948 tot en met 1980 minder subjectief was geworden.

5 Conclusie

Tussen 1948 en 1980 is de vertelafstand in journalistieke teksten kleiner geworden doordat er meer bronnen aan het woord komen in journalistieke teksten. Dit is onderzocht aan de hand van de onderzoeksvraag: *In hoeverre is de vertelafstand in journalistieke teksten van 1948 tot en met 2013 kleiner geworden?* Om deze vraag te kunnen beantwoorden zijn drie deelvragen gesteld rondom perspectief, vertelafstand en subjectiviteit. Deze drie elementen zouden bij elkaar aangeven in hoeverre de journalist dichter op het nieuws is komen te staan.

Persoonstekst is door de jaren heen vaker gaan voorkomen. De journalist stelt bronnen meer centraal en laat deze meer aan het woord komen. Dit sluit aan op *New Journalism* en de civiele journalistiek. Ook blijkt dat de journalist steeds vaker gebruik maakt van tekstinterferentie, waardoor onduidelijk wordt voor wiens rekening de subjectieve uitspraak komt. Enerzijds laat de journalist de subjectiviteit daardoor over aan de bron via persoonstekst, maar aan de andere kant wordt het door tekstinterferentie onduidelijker voor wiens rekening de subjectiviteit komt. Journalistieke teksten zijn hiermee zowel subjectiever geworden vanuit de bronnen als vanuit de journalist.

De vertelafstand in journalistieke teksten is tussen 1948 en 1980 kleiner geworden. Tussen 1980 en 2013 bleef de vertelafstand gelijk. De journalist kwam tussen 1948 en 1980 dichter op de gebeurtenis en de bron te staan door meer gebruik te maken van persoonstekst en tekstinterferentie. Echter, buiten persoonstekst bleek dat de vertelafstand over de jaren heen gelijk is gebleven. Dit betekent dat de journalist buiten het gebruik van bronnen niet dichter bij het nieuws is komen te staan. Dit staat in lijn met de analyse van het gebruik van perspectieven: de journalist is niet dichter bij het nieuws komen te staan omdat het gebruik van scenische verteller, vertellerstekst en panoramische verteller ongeveer gelijk gebleven is. De journalist is alleen dichter op de bron komen te staan.

Uit de analyse van de subjectiviteit door 1948, 1980 en 2013 is gebleken dat het aantal indicatoren van subjectiviteit in journalistieke teksten is afgenomen. De grootste afname van indicatoren van subjectiviteit heeft plaatsgevonden tussen 1948 en 1980. Ook buiten de persoonstekst is het aantal indicatoren van subjectiviteit in journalistieke teksten afgenomen. Deze resultaten duiden aan dat de journalist zelf minder subjectief is gaan schrijven, maar toch subjectiviteit in de tekst uit door meer bronnen aan te halen. Hierdoor worden de bronnen verantwoordelijk voor de subjectiviteit in de tekst.

Geconcludeerd kan worden dat de vertelafstand in journalistieke teksten vanaf de jaren vijftig twee gezichten heeft. De journalist is dichter op de bron komen te staan, maar heeft het nieuws niet subjectiever omschreven. Journalistieke teksten zijn daarom subjectiever geworden vanuit de bronnen, maar niet vanuit de journalist. De mening van de bron komt naar voren, terwijl de mening van de journalist geleidelijk meer naar de achtergrond verschuift. Tussen 1948 en 1980 is de journalist daarom dichter bij de bronnen komen te staan doordat er meer bronnen aan het woord komen in journalistieke teksten. Tegelijkertijd nam de journalist wel iets meer afstand door zijn of haar eigen

mening minder naar voren te laten komen. Tussen 1980 en 2013 is hier geen aanzienlijke verandering meer in gekomen. Het nieuws blijft daarom net als het Koningshuis: zo ver weg, maar toch dichtbij.

6 Discussie

6.1 Vergelijking onderzoeksresultaten

Gelijktijdig met dit onderzoek voerde medestudente Nijland (2013) een hermeneutisch onderzoek uit naar retorische veranderingen op het gebied van taalgebruik en vormgeving in *De Volkskrant* van 1948, 1980 en 2013, tevens verschenen op de dag na de inhuldiging van Koningin Juliana (1948), Koningin Beatrix (1980) en Koning Willem-Alexander (2013). De veranderingen door de jaren heen werden geanalyseerd vanuit een hermeneutische benadering: de kranten werden geobserveerd en geïnterpreteerd. Deze analyse is gedaan vanuit een conceptueel model uit de narratologie. In dat model bestaan twee belangrijke lagen: de laag van de verteller en de laag van de abstracte journalist. De verteller bevindt zich op microniveau in de kranten, namelijk in het taalgebruik en de zinnen. De abstracte journalist bevindt zich op macroniveau: hij richt het geheel van tekst en beeld in (Nijland, 2013, p. 2).

De verteller bleek in 2013 vaker te vertellen vanuit het perspectief van de bronnen dan in 1948 en 1980. Hierdoor werd het nieuws persoonlijker, waardoor het dichterbij de lezer kwam (Nijland, 2013, p. 44). De algemene conclusie wat betreft de verteller komt daarom overeen met dit onderzoek: journalist is dichterbij de bronnen komen te staan. Echter, waar Nijland (2013) deze verandering constateerde tussen 1980 en 2013, werd deze verandering in dit onderzoek waargenomen tussen 1948 en 1980.

Nijland (2013) constateerde echter tevens dat vooral de abstracte journalist verantwoordelijk is voor de veranderingen van 1948 en 1980 tot en met 2013. Het nieuws is namelijk vooral dichterbij de lezers komen te staan door de retorische veranderingen in de vormgeving van de krant. Ten opzichte van 1948 en 1980 was het meest opvallend dat in 2013 de typografie niet meer per artikel maar per pagina bepaald werd. Daarnaast is men op 2013 overgegaan op het tabloid formaat, is het aantal pagina's toegenomen, is de krant ingedeeld in katernen en zijn de illustraties toegenomen in hoeveelheid en grootte (Nijland, 2013, p. 45). Ook voor deze constatering van een kleinere vertelafstand geldt dat Nijland (2013) de veranderingen vooral waarneemt tussen 1980 en 2013, terwijl deze veranderingen in dit onderzoek worden gevonden tussen 1948 en 1980.

Het lijkt erop dat de veranderingen in journalistieke teksten op microniveau al plaatsvonden tussen 1948 en 1980, terwijl de veranderingen op macroniveau pas plaatsvonden tussen 1980 en 2013. Qua taalgebruik kwam het nieuws tussen 1948 en 1980 dichterbij de lezer, waarna de opmaak en vormgeving hier pas later in meegingen.

6.2 Opties voor vervolgonderzoek

Omdat dit onderzoek slechts tien weken heeft geduurd en ook een didactisch doel heeft, hebben wij door tijdsbeperking minder lang stil kunnen staan bij versturende factoren. Een voorbeeld hiervan is

één van de indicatoren van subjectiviteit: particulier taalregister. De journalistieke teksten uit 1948 en 1980 bevatten soms taalgebruik uit die tijd. Hierdoor was het lastig te bepalen of het particulier taalregister betrof, of dat het in die tijd 'normaal' taalgebruik was. Hierdoor kan het zijn dat normaal taalgebruik aangeduid is als particulier taalregister. Dit kan invloed gehad hebben op de afname van indicatoren van subjectiviteit door de jaren heen. Tevens verschilde de gemiddelde zinslengte per jaar significant. Dit kan invloed gehad hebben op de resultaten wat betreft de indicatoren van subjectiviteit. Het is daarom interessant om de zinslengte in vervolgonderzoek mee te nemen in de analyse.

Tevens is er geconstateerd dat het aantal indicatoren van subjectiviteit in journalistieke teksten over de jaren heen is afgenomen, terwijl ook is gebleken dat de vertelafstand over de jaren heen kleiner is geworden. Dit lijkt tegenstrijdig. Een verklaring zou kunnen zijn dat de journalist over het algemeen minder indicatoren van subjectiviteit gebruikt. Echter, het kan zijn dat wanneer de journalist indicatoren van subjectiviteit gebruikt, dit doet om dichter bij het nieuws te komen. De journalist gebruikt hierdoor minder indicatoren van subjectiviteit, maar als de journalist ze gebruikt, worden ze op een effectieve manier ingezet. Dit is echter slechts een idee waar gericht onderzoek naar gedaan moet worden door te kijken naar de samenhang tussen de vertelafstand en de indicatoren van subjectiviteit over de jaren heen.

7 Literatuur

Lok, A. (2009). *Recht van spreken. Perspectief in veertien journalistieke teksten uit een juridische context uit 1950 en 2002*. Ongepubliceerde masterscriptie. Amsterdam: Vrije Universiteit.

Nijland, L. (2013). *Ontwikkeling dagbladjournalistiek. Een hermeneutisch onderzoek naar de retorische veranderingen op het gebied van tekst en vormgeving in De Volkskrant*. Ongepubliceerde bachelorscriptie. Utrecht: Universiteit Utrecht.

Piers, C. (2009). *Betrokkenheid in Journalistieke Teksten: Een vergelijking tussen artikelen van toen en nu*. Ongepubliceerde masterthesis. Amsterdam: Vrije Universiteit.

Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling. (2003). *Medialogica. Over het krachtenveld tussen burgers, media en politiek*. Den Haag: Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling.

Smulders, W. et al. (2006). *Werkboek epiek en dramatiek*. Utrecht: Interne publicatie Afdeling Moderne Letterkunde, Departement Nederlands, Universiteit Utrecht.

Vis, K. (2011). *Subjectivity in news discourse: A corpus linguistic analysis of informalization*. Amsterdam: Vrije Universiteit.

Bijlage A Het corpus

De Volkskrant: 1948

1. Vorstin en volk verenigd in de nieuwe kerk. 146 parlementsleden zweren trouw aan de nieuwe koningin.
2. Een koninklijk schouwspel.
3. Het verhaal voor onze kindskinderen. Juliana onder haar koningsmantel.
4. De koningin voor de eedaflegging: 'na veel innerlijke strijd ben ik bereid'.
5. Onvergetelijke tocht van grootste schoonheid. Gouden koets bracht Amsterdam tot laaiende Geestdrift.
6. Ra ra radio

De Volkskrant: 1980

1. Bij troonsbestijging nieuwe koningin. Rellen overschaduwden inhuldiging. Beatrix vertrouwen nodig voor ambt.
2. Veldslag gaat nog laat door. Politie in moeilijkheden bij straatgevechten.
3. Elite onverstoort. Sirenes hoorbaar in Nieuwe Kerk.
4. Koningin tot parlement: 'voor vrede moeten wij ons inspannen'
5. 'Monarchie laat gezicht zien'
6. Gewijde sfeer in kerk. Politici tonen zich onverstoort.

De Volkskrant: 2013

1. 'Voor de tv voel je de sfeer niet'
2. 'Daar sta je dan als koning, met al die wijze lessen'
3. 'De wal springt en zingt voor de koning in de verte'
4. 'Ahoy galmt, maar op pleinen en in cafés blijft het stil.'
5. 'Het anti-monarchistisch wit verdrinkt in geel en oranje'
6. 'Hier wonen niet van die kakkers zoals in Wassenaar'

NRC Handelsblad: 1948

1. 'Schittering en waardigheid in de Nieuwe Kerk'
2. 'Stoet vol kleur en statigheid'
3. 'Rondom paleis en Nieuwe Kerk'
4. 'Kroningsspel werd een uitbundige blijde apotheose'
5. 'De rijtoer: één langdurig, geestdriftig huldebetoon'
6. 'Het bewind aanvaard in een tijd van kentering'

NRC Handelsblad: 1980

1. 'Straatoproer en plundering in Amsterdam'
2. 'Wiegel hekelt uitzending van NOS en van VARA'

3. 'Elektrische wapenstok gevraagd'
4. 'Krakers: wij hadden met rellen Waterlooplein niets te maken'
5. 'Nagemaakte pamfletten waarschuwen voor actie'

NRC Handelsblad: 2013

1. 'Verbinden en verbondenheid: de Oranjes willen geen franje zijn'
2. 'Een wel heel perfect getimede 'inschattingsfout' van de politie'
3. 'Troonopvolger Amalia maakt indruk'
4. 'De Koning laat God en de wereld erbuiten'
5. 'Koningslied roert Ahoy tot tranen, maar op het IJ vervliegt de muziek'
6. 'De huishoudpot wordt gespekt op de vrijmarkt'

Trouw: 1948

1. De gouden koets rijdt door Amsterdam, honderdduizenden kwamen ogen te kort
2. Nachtwake der moedigen, Duizenden zagen slechts het dak van de Gouden koets
3. Tussen paleis en nieuwe kerk. Luisterrijke gang van de nieuwe koningin. Praal en staatsie onder grauwe lucht
4. Kroningscaleche rijdt door een juichende hoofdstad
5. Zaterdag 12 uur op de Dam. Onvergetelijke ogenblikken voor duizendkoppige menigte
6. Toen de nieuwe vorstin studente was, mijn mooiste tijd als pedel van Leidens universiteit

Trouw: 1980

1. Koningin Beatrix aanvaardt 'grote en mooie opdracht', Inhuldiging in rumoerige stad
2. Politie was toestand laat in de avond meester, Bij ongeregeldheden in de hoofdstad veel gewonden
3. Twee koninginnen in de Nieuwe Kerk
4. Regisseur had rellen voorzien in draaiboek. Honderden boze reacties op tv-uitzending NOS
5. Pen leverde moeilijkheden op. Juliana ontroerd bij tekenen akte
6. Van Agt 'Vreugde en vertrouwen'

Trouw: 2013

1. 'Troonwisseling vol vertrouwen'
2. 'Amsterdam was geheel van de Oranjes'
3. 'Juiste ingrediënten maken van troonwisseling gedroomde dag'
4. 'Relatief rustig op straat, vooral tijdens ceremonies'
5. 'Maximania' vooral zaak Argentijnse pers'
6. 'Hoe moet het nu met Dia di Rincon?'

Bijlage B Voorbeeldanalyse

Allereerst werden er per journalistieke tekst algemene variabelen ingevuld. Tabel 9 geeft de algemene variabelen weer van het artikel van *Trouw* uit 2013.

Tabel 9 Voorbeeld algemene variabelen *Trouw*, 1 mei 2013

Analist	Jaar	Krant	Zin	Koptekst	Begin alinea	Deelzin
Michelle	2013	Trouw	2	Nee	Ja	Nee

Na het invullen van de algemene variabelen werd de tekst grondig geanalyseerd op het perspectief, de indicatoren van subjectiviteit en de vertelafstand.

TROUW 2013: VOORBEELDANALYSE

RELATIEF RUSTIG OP STRAAT, VOORAL TIJDENS DE CEREMONIES (1)

De troonwisseling is gisteren vrij gemoedelijk verlopen (2). In Amsterdam stroomde vlak voor de abdicatie de Dam vol met Oranjefans (3). Circa 239.000 bezoekers reisden met de trein naar Amsterdam, ongeveer evenveel als met Koninginnedag vorig jaar (4).

Het protest van de antimonarchisten op het Waterlooplein trok enkele tientallen republikeinen, een stuk minder dan de duizend demonstranten waar de organisatie van tevoren op rekende (5). In Utrecht werd een 24-uurs vrijmarkt georganiseerd die al op maandagavond was begonnen (6). De organisatie meldde dat er rond het middaguur al tussen de 50.000 en 75.000 bezoekers waren (7). Wel was het tijdens de plechtigheden rondom de abdicatie aanzienlijk rustiger in de stad (8).

Tabel 10 Voorbeeldanalyse *Trouw*, 1 mei 2013

Zin	Aantal woorden	Perspectief	Indicatoren van subjectiviteit	Vertelafstand
1	8	Vertellerstekst	N.v.t.	5
2	7	Scenische verteller	1 x Modaal bijwoord	4
3	12	Vertellerstekst	Geen	5
4	16	Vertellerstekst	Geen	5
5	26	Vertellerstekst	Geen	5
6	14	Scenische verteller	1 x Modaal bijwoord	4
7	16	Scenische verteller	1 x Modaal bijwoord	4
8	14	Scenische verteller	1 x Verstoring van de syntaxis 1 x Modaal bijwoord	3